

מנחות עו שבת הגדול תשפ"ו

משה שווערד

1. יד בנימין

דף ע"ו במשנה כל המנחות צאות עשר עשר חלות. פירש"י כת"י "ומנחת קולת אע"ג דקודם אפיה נקמל"ת אפ"ה עשר חלות קא עבדי ל"י" עכ"ל. ומצואר בזה דמנחת קולת נמי צאות עשר עשר חלות, וכ"ה דעת הלח"מ פ"ג ממעה"ק הל"י צשי' הרמב"ם, אבל רש"י צפי' עה"ת פ' ויקרא כ' ו"ל "ושנינו במנחות כל המנחות האפיות לפני קמיצתן ונקמלות ע"י פתיחה כולן צאות עשר עשר חלות" ע"כ, ודייק הרא"ם שם שצא למעט מנחת הסולת לפי שהקמיצה הוא בעודה קולת, ותמה ע"ז דהמשנה סתמא קתני כל המנחות צאות עשר עשר, וכן בלח"מ משיג על דברי רש"י הנ"ל בחומש.

ואמנם במשנל"מ תמה טוּבא על הרא"ם והלח"מ, דבשלמא במנחות שהלריך הכתוב בהם אפ"י או במחצת או במרחשת או בתנור שייך לומר שבאים עשר דילפי' מלחמי תודה אבל במנחת הסולת לא הזכירה בשום מקום אפיה כלל ואף נראה שחולקין אותה תיכף ומיד אחר קמיצה ואפ"י קודם לישא וכן אם רצו הכהנים לאוכלן צלא בישול הרשות בידן, ויעוי' שם דדעתו צשי' הר"מ דבאמת מנחת הסולת לא צאה עשר עשר.

והנה לענין פתיחה במנחת קולת אף לדעת האומרים דהיתה צה אפ"י והיתה צאה עשר עשר חלות מ"מ לענין פתיחה איתמעט כיון שנאפית לאחר קמיצה וכמו שדייק הרא"ם מפירש"י עה"ת והבאנו לעיל צדף ע"ה. במשנה ד"ה כל המנחות, וכבר העיר בלח"מ דכי ממעטי' לעיל צגמ' שמה"ל ולחה"פ מפתיחה אמאי לא ממעט נמי מנחת קולת, ויעוי' גם במל"מ.

אבן צטה"ק הוכיח מדברי רש"י דגם במנחת קולת איכא פתיחה שהרי במנחת העומר שהוא מנחת קולת פירש"י להדיא (לעיל ע"ה ע"צ) שהי' צהו פתיחה, ויעוי"ש מש"כ ליישב דברי רש"י שלא תיקשי ממה שמצואר בפרש"י עה"ת, (והבאנו לעיל ע"ה ע"צ צרש"י ד"ה ר"ש אומר). וגם צ"קרון אורה" לעיל במשנה ע"ה ע"צ (ד"ה ר"ש) הוכיח מדברי רש"י גבי מנחת עומר דאיכא פתיחה במנחת קולת. (ועי' עוד במשנל"מ שכ' לדעת האומרים דמנחת קולת היתה צה אפ"י לא נתבאר באיזה כלי היתה נעשית אי במחצת או במרחשת ולא מצא שום גילוי לזה, ויעוי"ש ע"ד).

2. ערוך השולחן העתיד הלכות מעשה הקרבנות סימן פז סעיף ז, ח

ז. ודע כי הקמיצה במנחת סלת היא קודם האפייה, כדתנן שם: ואלו מנחות נקמצות מנחת הסלת והמחבת וכו', ופירש"י והרע"ב דמנחת סלת נקמצת עיסה אבל שארי מנחות נקמצות לאחר אפייתן כמו שיתבאר. ועוד תדע כי במנחת סלת לא הזכירה בתורה ובמשנה האפייה כלל, ומדברי הרמב"ם לעיל פ"י דין טו מתבאר שקודם האפייה נגמרה מצותה שהרי כתב וז"ל: אבל הסלת וכו' מגיע לזה מלא כפו סלת או פחות שאינו ראוי לא ללוש ולא לאפותו והיה עולה על הדעת שיחלקו מנחה כנגד מנחה לפיכך וכו', עכ"ל, הרי מפורש שחלקו השירים בסולת והיינו בעיסה וכל אחד אפה חלקו, ונמצא שהאפייה אינה מהמצוה של המנחה.

ח. ולפ"ז ממילא מובן דהא דתנו (עו, א): כל המנחות באות עשר עשר לא קאי אמנחת סלת, שהרי כיון שחלקום להכהנים קודם האפייה ולכל אחד הגיע מעט כמ"ש אין שייך בזה מספר החלות דזהו רק כשאפו המנחה קודם גמר מצותה, וכן מבואר מדברי רש"י (עד, ב ד"ה מנחת) שכתב: מנחת הסלת לא היה בה חלות דבעוד סלת נקמצת, עכ"ל. וכן מצוה דפתות אותה פתים לא שייך במנחת סלת כמ"ש רש"י בפ"י התורה וז"ל: פתות לרבות כל המנחות הנאפות קודם קמיצה לפתיתה, עכ"ל, וכוונתו לאפוקי מנחת סלת שנקמצת מקודם כמ"ש הרא"ם בביאורו. וכן מבואר מדברי הסמ"ג בעשין (קפו) שכתב וז"ל: מלשון פתות אותה פתים דורש שהמנחות האפיות כופל וכו', עכ"ל, דקדק לומר האפיות להוציא מנחת סלת, וכ"כ שם בזה"ל: כל המנחות האפיות קודם קמיצתן ונקמצות ע"י פתיתה כולן באין עשר חלות וכו', עכ"ל, ולא מנחת סלת שנקמצת בעודה עיסה. וכן מתבאר מדברי הרמב"ם כמו שיתבאר בס"ד. והרע"ב פ"י במשנה דכל המנחות טעונות עשר חלות דגם מנחת סלת כן, וכן משמע מדבריו דאיתא בפתיתה, ואין כן דעת כל רבותינו. [וגם הלח"מ נגרר אחר זה וכבר השיגו המל"מ, ומ"ש התוי"ט ראה להרע"ב מלשון ראשון דרש"י מנחות נט, א כל היכי דתנו עשר ע"ש, אין שום ראה דעיקר הכוונה שיש י' מיני מנחות אבל חלות א"א במנחת סלת].

3. רמב"ם יד החזקה הלכות מעשה הקרבנות פרק יג

(ב) וכיצד עשיית חביתי כהן גדול מביא עשרון שלם ומקדישו וחוצהו בחצי עשרון שבמקדש שאע"פ שהיא קריבה חציין אינה מתקדשת לחציין ומביא עמה שלשת לוגין שמן שנאמר בשמן תעשה להוסיף לה שמן כנסכי הכבש וכולל הסולת בשמן וחולטה ברותחין ולש מכל חצי עשרון שש חלות נמצאו שתיים עשרה חלות:...

(ד) ואחר כך חולק כל חלה וחלה לשנים באומד כדי שיקריב החצי בבקר והחצי בערב ולוקח החציים וכופל כל אחד מהן לשנים ופותת עד שתמצא כל פתיתה כפולה לשנים ומקריב החציין עם חצי קומץ לבונה בבוקר והחצי הנשאר עם חצי קומץ לבונה בערב ואם היתה מנחת חנוך אינו חוצה אלא מקריבה כולה כאחת עם קומץ לבונה ושתייהן כליל לאשים.

[השגת הראב"ד - ואח"כ חולק כל חלה וחלה א"א זו לא שמענו ואין לה שורש בשום מקום שיחלקו כל חלה וחלה אלא לשש חלות בשחרית ושש בין הערבים והתורה נתנה להם מזות גדולות וקטנות שימודו בהן כדי שלא יגרעו ולא יוסיפו על השיעורין והוא אמר שמחלקין את החלות באומד והתורה אמרה מחציתה בבקר ומחציתה בערב שלא יוסיף ולא יגרע עכ"ל]:

יד בנימין - מנחות דף נ

שמה דהאין יוכל לכוון המחנה באומד אצל צוה מודה הראב"ד שהי' לש ואופה כל העשרון צדוקר לאחר שחוצהו צמחי עשרון, ומה צוה דאמאי לא יאפה חצי השני צין הערבים סמוך להקרבה, ועיניי"ש שכ' דנאמת יוכל לעשות כן אלא מכיון שלדינא יוכל לעשות הכל גם צדוקר לכך לא חלק צוה על הרמב"ם, אצל צס' 'מקדש דוד' סי' ת' ס"ק ד' הביא ראוי מהירושלמי פ"ו דשקלים הל' ג' דבעי' שיהא האפי' סמוך להקרבה דדרשי' תופיני צעט הצאה ולא צשחרית כו' וא"כ לדעת הראב"ד שמקריב ששה חלות שלימות צין הערבים צעי' צדוקא שגס האפי' תהי' צין הערבים יעוי"ש.

דף נ' ע"ב במשנה חביתי כ"ג לא היו באין חלאין אלא מביא עשרון שלם וחוצהו וכו'. בעיני הקרבנות הסביתין יש פלוגתא צין הרמב"ם והראב"ד ז"ל (בפ"י"ג ממעשה"ק הל"ד). לדעת הרמב"ם שמקריב י"ב חלאי חלות צדוקר וי"ב חלאין צין הערבים והיינו שהי' לש ואופה כל העשרון צדוקר והי' מחלקו (בעודו סולת) לי"ב חלות [ואופה כל חלה וחלה צפ"ע, וכן הלישה הי' כל חלה וחלה צפ"ע וכמס"כ הר"מ דאחת אחת הי' נעשית, ועי' משנל"מ] ואח"כ חוצה כל חלה לשנים באומד, ומקריב י"ב חלאין צדוקר וי"ב צין הערבים, אצל הראב"ד השיג עליו דהאין יקריב באומד והתורה אמרה מחציתה צדוקר ומחציתה בערב שלא יוסיף ולא יגרע אלא הי' מקריב ששה חלות שלימות צדוקר וששה חלות צין הערבים והיינו שלוקח העשרון וחוצהו ואופה מחצי עשרון ששה חלות לצדוקר ומחצי עשרון השני הי' אופה עוד ששה חלות צבציל צין הערבים, ועי' משנל"מ שכ' דהראב"ד לא פליג על הר"מ אלא לענין החלאים וכמו

4. חדושי הרשב"א על מסכת מנחות דף עו/א

גמ' לחם הפנים בהדיא כתיב בה, שהם י"ב חלות חביתין כ"ג, אתיא חוקה חוקה מלחם הפנים [1] פי' בלחם הפנים כתיב קדש קדשים הוא לו מאשי ה' חק עולם ובחביתין כתיב חק עולם כליל תקטר. ל"ה. וקשיא דא"כ בשאר מנחות נמי דלהווי י"ב חלות דליגמר חק חק מלחם הפנים דכמו כן בפרשת מנחה כתיב כל זכר בבני אהרן יאכלנה חק עולם לדורותיכם מאשי ה'. [2] ונראה דלא גמר חק חק כי אם מחק שנכתב על קדושה דלחם, כמו דבלחם הפנים כתיב קדש קדשים מאשי ה' חק עולם דקאמר דהם קדשים מאשי ה' חק עולם, וכן גבי חביתין קאמר דקדשי לה' חק עולם כדקאמר חק עולם לה' כליל תקטר, אבל חק עולם במנחה אינו כתוב על קדושת המנחה כי אם על אכילת אהרן ובניו כדקאמר אהרן ובניו יאכלנה חק עולם, ואע"ג דקאמר מאשי ה' לא קאמר אלא דהם אוכלים אותה מאשי ה' אבל לא דהיא קדושה לה' חק עולם, הילכך לא גמרי ג"ש כי אם בדדמי לה:

5. שטמ"ק אות ה'

• מצפה איתן מסכת מנחות דף עו עמוד א

גמ' גמר מלחמי תודה מה להלן עשר כו'. הנה התוס' בזבחים (דף נ) הקשו אהא דשמעתין איך יליף דכל המנחות באות עשר בבנין אב מלחמי תודה והרי לחמי תודה אתיא בגז"ש מתרומת מעשר ושם בזבחים מבעיא לן דבר הלמד בגז"ש אי חוזר ומלמד בבנין אב ולא איפשטא. וכן הקשו אהא דאמר בשמעתין בסמוך דילפינן נזירות דבא עשר חלות מלחמי תודה דאמר מר שלמיו לרבות שלמי נזיר. אלמא תודה דאתיא בגז"ש חוזרת ומלמדת בהיקש ושם בזבחים איכא למ"ד שאינו מלמד. ונראה דשאני חק גז"ש דתודה מתרומת מעשר שאינה אלא גלוי מילתא בעלמא דילפי' מת"מ ולא מבכורים שאין לה שיעור וכמו שמבואר בסוגיא דלקמן (דף עז ע"ב). וכה"ג מקרי ג"מ בעלמא וכמ"ש מהרש"א ביבמות (דף עז) והיכא דאינו אלא ג"מ ילפינן לה מלמד בקדשים וכמ"ש התוס' בזבחים (ריש דף נ וסה ע"א) וביומא (סוף דף כג). ועי"ל ההיא דבסמוך דהא דדרשינן זבח תודת שלמיו לרבות שלמי נזיר לא איקרי היקש רק רבוי וילפי' ליה אף לדבר הבא בהיקש. וכה"ג מבואר מדברי התוס' גופייהו בזבחים ס"פ איזהו מקומן (דף נז ע"א) דכל הנך ריבויין דדרשי' מקרא דזבח תודה בזבחים (דף לו) לא חשיבי היקשא וחוזרים ומלמדים לעלמא. וא"כ ה"נ ילפינן בההוא ריבויא אפילו מה שאינו מפורש בתודה אלא ילפא מעלמא ולא חשיב למד מלמד:

6. רש"י על מנחות דף עו/א

הדיוט מהדיוט - מנחות מתודה דתרוייהו מנחת הדיוט לאפוקי חביתין שהן קרבן כהן גדול:

• ספר מקדש דוד - קדשים - סימן ל

ונראה מזה דחובת החביתין אינה חובת גברא ממש כשאר חובות וכן נראה מהירושלמי מגילה (פ"א ה"י) על הא דאמרינן דאין בין כהן המשמש למשיח שעבר אלא פר יוה"כ ועשירית האיפה דהכהן המשמש מביא ולא המשוח שעבר ואמרינן עלה אמר ר' יוחנן עבר והביא עשירית האיפה שלו כשר ע"ש ויש לעיין אמאי כשר הא חביתין חובות נינהו ואין באין בנדבה וכיון דהמשוח שעבר פטור מחביתין אם הקריב אמאי כשר ונראה מזה ג"כ דחביתין מין חובה אחרת היא ואינה חובתו ממש של כ"ג כשאר חובות אלא שיש חובה להביא חביתין בכל יום כמנחת תמידין שאינה בטלה לעולם כדאמרי' בפ' התכלת (נ"א). והחובה היא אחת בכל יום ולא שתיים וכמ"ש רש"י ז"ל יומא (ע"ג). דמשה"ה אין משוח שעבר מקריב חביתין דחדא אמר רחמנא דתקרב ולא שתיים ע"ש וצ"ל להירושלמי היכא דאיכא ב' כהנים גדולים היינו דאיכא משוח שעבר על שניהם מוטל החובה להקריב החביתין אך אין זה חיוב של שני קרבנות דאחד אמר רחמנא ולא שתיים רק על שניהם מוטל החובה שיקרב זה הקרבן כאחד וזו היא מין חובה חדשה ולכתחילה צריך הכהן המשמש להביאה משלו וממילא נפטר המשוח שעבר אבל אם הקריב המשוח שעבר ג"כ כשר דהוא ג"כ מחויב בדבר [יש לעיין בכ"ג שנצטרע דכ"ג נוהג צרעתו כדילפינן לה במו"ק (י"ד ע"ב) והצרוע לרבות

כ"ג איך הוא מקריב חביתין הא מצורע אינו משלח קרבנותיו ואפשר דהוי כמו מת כ"ג דמנחתו קריבה משל ציבור אבל למ"ד משל יורשין ודאי ל"ש דבחיי ל"ש יורשין] יש לחקור בכ"ג שהקריב חצי עשרון שחרית ומת ולא מינו אחר תחתיו אם יכולים היורשים להוסיף עוד חצי עשרון ולהקריב ערבית דבזה ל"ש קרא דמחציתה דלאח"מ שלמה היתה קרבה]:

• **ספר איזהו מקומן - דף נא**

דנין יגו"ל מיגו"ל יחיד וכו' :
האם חביתין כהן גדול נחשבים קרבן יחיד או ציבור :
מהגמ' כאן וכן ביומא נ. מבואר לכאורה דהוי קרבן יחיד, ומאידך יעוי' בתו"י ביומא נ. ובתוס' הרא"ש ובריטב"א שם שכתבו דחביתין חשיבי של ציבור לפי שקריבין עם קרבן תמיד, וכן נחלקו במתני' לקמן נא: כשמת כהן גדול משל מי קרב ויש מ"ד דמשל ציבור, וראה משל"מ (קרבן פסח א. ג.) שנסתפק בספק הנ"ל ובעי למיפשט מגמ' זבחים קית. דמשמע דחביתין קריבין בבמה ש"מ דקרבן ציבור הן, ומ"מ מסיק דהדבר צריך תלמוד, ועי' אור שמח שם שדחה ראייתו.
אכן לשון הרמב"ם (תמו"מ ג. כב.) שמביאין היורשין עישרון עבור כפרתו של הכהן גדול, וכע"ז לשון הרגמ"ה לקמן נב. עי"ש, ומשמעות לשונם דהוא קרבן של הכהן גדול ולכפרתו, ודלא כהראשונים הנ"ל ביומא, [וראה בשנו"ס ובספר המפתח עהר"מ הוצאת ר"ש פרנקל דיש שלא גרסו חיבות 'עבור כפרתו']. וראה עוד במנחת חינוך (מלוה קל"ו) שביאר פסק הרמב"ם (כלי המקדש פ"ה) שכהן גדול דירתו בירושלים ואינו זו משם, משום שמקריב חביתין בכל יום וטעון לינה בירושלים, ולפי"ז מחזור הרמב"ם היטב לשיטתו דחשיבי חביתין קרבן יחיד ומצרכי לינה.

• **איזהו מקומן מסכת מנחות דף נא עמוד א**

האם חביתין כהן גדול נחשבים קרבן יחיד או ציבור :

מהגמ' כאן וכן ביומא נ. מבואר לכאורה דהוי קרבן יחיד, ומאידך יעוי' בתו"י ביומא נ. ובתוס' הרא"ש ובריטב"א שם שכתבו דחביתין חשיבי של ציבור לפי שקריבין עם קרבן תמיד, וכן נחלקו במתני' לקמן נא: כשמת כהן גדול משל מי קרב ויש מ"ד דמשל ציבור, וראה משל"מ (קרבן פסח א. ג.) שנסתפק בספק הנ"ל ובעי למיפשט מגמ' זבחים קית. דמשמע דחביתין קריבין בבמה ש"מ דקרבן ציבור הן, ומ"מ מסיק דהדבר צריך תלמוד, ועי' אור שמח שם שדחה ראייתו.

אכן לשון הרמב"ם (תמו"מ ג. כב.) שמביאין היורשין עישרון עבור כפרתו של הכהן גדול, וכע"ז לשון הרגמ"ה לקמן נב. עי"ש, ומשמעות לשונם דהוא קרבן של הכהן גדול ולכפרתו, ודלא כהראשונים הנ"ל ביומא, [וראה בשנו"ס ובספר המפתח עהר"מ הוצאת

ר"ש פרנקל דיש שלא גרסו תיבות 'עבור כפרתו'. וראה עוד במנחת חינוך (מצוה קל"ו) שביאר פסק הרמב"ם (כלי המקדש פ"ה) שכהן גדול דירתו בירושלים ואינו זו משם, משום שמקריב חביתין בכל יום וטעון לינה בירושלים, ולפי"ז מחזור הרמב"ם היטב לשיטתו דחשיבי חביתין קרבן יחיד ומצרכי לינה.

והנראה דבחביתין כהן גדול איתא לתרוייהו, דהאמנם דקרבן יחיד הן כמבואר מלשון הגמ' אך תלויין ושייכין לקרבן התמיד, וראה במקדש דוד (ל. ב.) ומנח"א (עמ' ת"ד) שביארו דגדר קרבן חביתין הוא מסדר חובות היום דבית המקדש אלא דחובת הבאתו מוטלת על הכהן גדול - עי"ש שהרחיבו בזה, וע"ע בדברינו על מתני' לקמן נא: שהבאנו פלוגתא אחרונים בגדר הבאת יורשין או ציבור כשמת הכהן גדול ואיך שרי להביא אונגין, ולכאורה גם תליא בחקירה הנ"ל אי הוי קרבן ציבור או קרבן יחיד.

7. יד בנימין

מכל חדא וחדא (פי' דמפריש עשירית מכל חדא) אחד אמר רחמנא שלא יטול פרוס, ומשני דאפרשינהו זלישה. הנה לכא' מפשטות דברי הגמ' משמע דהעיקר מה שמפריש זלחמי תודה אחד מעשרה היינו אחד מעשרה זשיעור הסולת אבל לא שצריך דוקא א' מעשרה זמנין החלות | שהרי להדיא זעי' למימר "וכ"ת דמפריש מכל חדא וחדא" והיינו עשירית מכל חדא אף דליכא עשר חלות והגמ' לא דחי אלא משום דזעי אחד שלם ולא מן הפרוס משמע דזגוונא דליכא חיסרון של פרוס וכגון דאפרשינהו זלישיהו שפיר מפריש א' מעשירית זשיעור הסולת.

שם זגמ', אמר שמואל לחמי תודה שאפאן ד' חלות ינא, והא זעי' ארזעים, למנוה, והא זעי' אפרושי תרומה מינייהו וכ"ת דמפריש

ובם' "מקדש דוד" (סי' כ"ט ס"ק ז') ז' להעיר ע"ז מהמצואר זתוס': דהתרומה לא חילא עלי' עד לאחר שחיטה שהוא זכר לאחר קרימת הלחם זתנור וא"כ הרי אז זשעת אפיי' תו ליכא אחד מעשרה חלות שהרי אפאן רק ד' חלות ומוכיח מזה דע"כ שי' התוס' הוא דאחד מעשרה אינו על מנין החלות רק על זשיעור הסולת, וזאת כנלע"ד מצואר לכא' מפשטות דברי הגמ' זסוגיין וכדכתבאר.

אם נימא דאחד מעשרה זשיעור הסולת א"כ הרי כיון שנפרס תו ליכא זשיעור סולת יעוי"ש שנשאר זז"ע.

אלא שהגאון הנ"ל שדא זי' נרגא מהא דאיתא לעיל זפ' התכלת דף מ"ו. זגרייחא נפרס א' מהלחם לאחר זריקה (דהלחם לא נפסל) תורס מן השלם על הפרוס והשתא

8. הר"ן מסכת נדרים דף יב עמוד ב

דשקל חדא מן חמץ - שעשה עשר חלות מכל מין ואחר שהפרישו אחד מכל מין לש תשעה של כל מין ועשה חלה אחת מכל תשע ותשע.

9. ספר נזר הקודש

א דף עו אמר רב טובי בר קיסנא אמר שמואל לחמי תודה שאפאן ארבע חלות יצא, והא בעינן ארבעים למצוה, והא בעי אפרושי תרומה מנייהו וב"ת דמפריש מכל חדא וחדא אחד רחמנא שלא יטול פרום דאפרישנהו בלישיהו, והנה יוצא מסוניה זו דשאני בין דינא דארבעים לדינא דבעינן שתהי' התרומה חלה שלימה ולא פרוסה, וזהו מדלא משני הסוניה בהא דפריך שלא יטול פרום דהו למצוה, כמו שמשני בהא דפריך והא בעינן ארבעים ומשני דארבעים הוא רק למצוה, ומדלא משני כן גם בהא דפריך שלא יטול פרום דהו רק למצוה, מכבוד דזה מעכב בדיעבד, וכן מורה לשון הרמב"ם בפר"ט ממעה"ק הכ"ב וזה לשונו ולחמי תודה שאפה אותן ארבע חלות יצא לא נאמר ארבעים אלא למצוה והוא שיפרוש החלה שלהן אחת מכל קרבן כשהן בצק שאין מפרישין פרוסה שנאמר אחד מכל קרבן שלא יטול פרוסה יעוי"ש, הרי חזינן דלדין זה שלא יטול פרום כתב בדוקא, ויש להבין מדוע ישתנה דין זה דשלא יטול פרום דהוא לעיכובא יותר מהדין דארבעים שהוא רק למצוה, הא לפי הכלל דבעינן בקדשים שנה עליו הכתוב לעכב, א"כ אין הכדל בין דינא דארבעים לדינא דשלא יטול פרום.

ב ונראה לפום האי כללא שכתבו ומסרו לנו הראשונים דבכ"מ שאמרה תורה מצוה בלכתחילה אעפ"י שאינו מעכב, אבל עכ"פ ראוי לזה בעינן, ואם גם אינו ראוי להמצוה, זה מעכב בדיעבד לפי הכלל כל הראוי לביאה אין בילה מעכבת, וכל

שאינו ראוי לביאה בילה מעכבת, וה"נ יובדל האן דינא דארבעים, לדינא שלא יטול פרום, וזה הדבר, דהאי דינא דאמרה תורה ארבעים חלות למצוה, דשייכות המצוה בעודן לישה, ואז היתה העיסה ראוי' לזה, ועל זה אמרינן דינא מעכב, כיון דכל הראוי לביאה אין בילה מעכבת, משא"כ בהא דמצוה הרמה, דלפי הס"ד הוא דוקא לאחר אפייו, ואמרה תורה שלא יטול פרום, ואם לא אפאן אלא ארבע חלות, א"כ הוי אינו ראוי לביאה ליטול שלימה וממילא מעכבת מטעם דכל שאינו ראוי לביאה בילה מעכבת בו, אבל כשמשני הש"ס דמפריש בלישיהו, וא"כ אין מצוות הרמה דוקא לאחר אפייו, אלא שייכות המצוה גם בלישיהו בעודו בצק, נמצא דהדין שלא יטול פרום לא נאמרה רק באופן שלא נטל בכצק, ומפריש אחרי אפייו, ולפיו"ו שפיר פריך הש"ס והא בעינן אחד שלא יטול פרום, והיינו דכיון דלהס"ד לא ידע דאפשר להפריש בלישה, א"כ כיון שעוסק המצוה באפיוות, וא"כ תקשה והא בעינן שלא יטול פרום, וזה מעכב מטעם כל שאינו ראוי לביאה.

10. תוספות מסכת מנחות דף עו עמוד ב

שריבה במדת חלתן או שמיעט במדת חלתן כשרות חוץ מלחם הפנים וחביתי כהן גדול ויש אומרים אף לחמי תודה ונזירות - זו גירסת הקונטרס טעמא משום דבלחם הפנים וחביתי כתיב חוקה לעכב ובלחמי תודה כתיב מצות בוי"ו אבל בשאר מנחות כתיב מצת ואפילו כתיב בהו מצות בוי"ו גמר ממנחת מאפה ונזירות דכתיב שלמיו לרבות שלמי נזיר ודבר תימה היאך יכול לכיין בחביתין שיהיו שוות דלקמן בריש שתי מדות (דף פז:): אמרינן דמחלקה ביד.

11. תוספות מסכת מנחות דף עו עמוד ב

כל המנחות שריבה במדת עשרונן או שמיעט במדת עשרונן פסולות - פירש בקונטרס בלשון אחר משום דכשריבה הוה קומץ נקמץ מן החצי היתר ונמצא שאין עשרון קומץ והוה ליה קומץ חסר ואם מיעט במדת עשרונות הוה לה מנחה חסירה וקשה דהא אסיקנא בהקומץ רבה (לעיל כד): דקומץ בדעתו דכהן תליא מילתא ואעשרון קא קמיץ ונראה כלשון אחר שפירש דכתיב שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ואם ריבה או מיעט פסולות דגזירת הכתוב היא ואסור לשנות.

12. מצפה איתן מסכת מנחות דף עו עמוד ב

תוס' ד"ה כל המנחות כו' דכתיב שלשה עשרונים וגו' ואם ריבה או מיעט פסולות דגזרת הכתוב היא ואסור לשנותו. **דבריהם א"מ דהא בעינן שינה לעכב**. ול"נ ע"פ מאי דא"ל לקמן (דף פח) דאין כלי שרת מקדשין אלא מלאים ולא חסירים וא"כ ה"ט דמיעט במדת עשרון פסול משום דלא קדשו הכלי ומנחה טעונה קידוש בכ"ש קודם קמיצה כדא"ל בפ"ב דסוטה ולעיל (דף ה). וכן כשריבה במדתו לא קדשה הכלי כדמוכח בסוגיא דגמ' ופרש"י דספ"ד דסוכה ופי"ב דזבחים ע"ש. ואף למ"ד דמדת יבש לא נתקדשה מ"מ בעי' קמיצה מכ"ש כמ"ש תוס' לקמן (דף צו):

13. ספר מקדש דוד - קדשים - סימן ח

והנה לפי טעם הראשון ברש"י ז"ל בריבה סלתה דפסול משום דהוי קומץ החסר יש לעיין מהא דאמרינן בר"פ כל המנחות באות מצה (נ"ב ע"ב) בשתי הלחם ולחמי תודה דמביא השאור מתוך ביתו ונותן לתוך המדה וממלא את המדה אמרו לו אף היא היתה חסרה או יתירה ע"ש ומאי איכפת לן אי הוי יתירה הא בשתי הנחם ולחמי תודה לא שייך האי טעמא דליכא קמיצה וא"כ מאי איכפת לן ביתר ואפשר דבשתי הלחם ולחמי תודה איכא פסול אחר בריבה סלתה כיון דאם נפרס הלחם פסול דבעינן חלות שלמות וכיון דבכל חלה איכא מקצת של חולין הוי כמו נפרס לחמה דהסולת של קודש אינו לחם שלם [ועיין בפ' התודה (ע"ה ע"ב)]:

14. איזהו מקומן מסכת מנחות דף עו עמוד ב

לחם הפנים עשרים וארבע עשרונים:
טעם לשיעור זה: כתב המשך חכמה פר' ויקרא (עה"פ עשירית האיפה) וז"ל "דכל המנחות צייתה התורה להביא עישרון שהוא מאכל לאיש אחד ביום אחד, וכמו דאמרו בעירובין דף פ"ג דהאוכל במידה זו הרי זה בריא ומבורך, ולפי"ז יתכן דצייתה התורה בלחם הפנים להביא כ"ד עשרונים משום דפר ציבור קרב בכ"ד כהנים כמבואר סוף פ"ב דיומא, ויהיה לכל כהן מאכל ביום אחד כי קדשי קדשים נאכלים ליום ולילה" עכ"ל.

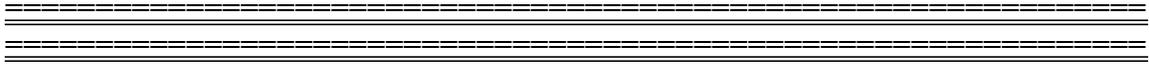
15. איזהו מקומן מסכת מנחות דף עו עמוד ב

העומר היה מנופה בשלש עשרה נפה: **טעם הדבר, והאם הוא לעיכובא:**
פירש"י דהוא מהלכה למשה מסיני. וכתב התו"ט דנראה טעמו דרש"י, דכיון שאין בין המנחות אלא נפה אחת אי אפשר לומר דהטעם משום חדשות וישנות כדלעיל, ולפי טעם זה דהלכה למ"ס יתכן דהוא אף לעכב כשאר הלכות למ"ס. אולם הרמב"ם פיהמ"ש והרע"ב כתבו דאף מנין הנפות הוא למצוה ולא לעכב, ומשמע דמפרשים דאף זה ילפינן מסברא כדלעיל.
וראה במנחת חינוך (שז. ז.) שגם כתב דהוא נפק"מ בין הרש"י לרמב"ם, אולם הזבח תודה כתב שאף שהזכיר רש"י הלכה למ"ס אפשר שהוא רק לכתחילה.

16. תוספות יום טוב מסכת מנחות פרק ו משנה ז

בשלש עשרה נפה. לשון הר"ב זו למעלה מזו. מסיים בברייתא זו למעלה מזו. עליונה קולטת סובין תחתונה קולטת סלת ופרש"י זו למעלה מזו כל אחת עבה מחברתה עליונה ראשונה קולטת סובין שהיא היתה גסה שבכולן. ולא היתה קולטת כי אם סובין. והיו הקמח והסלת [הולכים] לעבר הנפה. ושוב היה נותן הקמח והסלת בתחתונה בדקה הימנה והיא היתה קולטת הקרטין סלת. והקמח הולך לעבר הנפה. ושוב היה חוזר ונותן הסלת בדקה הימנה כדי שלא ישתיר מן הקמח ומן הסובין בסלת כלל שתהא הסלת ברורה ע"כ. ומ"ש הר"ב וכל זה למצוה אבל לא לעכב שאם הביא כו' לישנא קטיע הוא שה"ל לכתוב ג"כ שאם לא ניפה ביי"ג נפה כו' וכמ"ש הרמב"ם בפירושו ובחבורו פ"ה מהלכות תמידין גבי לחם הפנים ואפשר לפי שבברייתא לא אמרו אלא ריבה ומיעט במדת סאין אבל לא הזכירו הנפות ואף הרמב"ם בפ"ה מה"ת לא העתיק אלא לשון הברייתא ולא זכר שאם מיעט בנפות כמו שהזכיר בלחם הפנים ואף על פי דבפ"ח קאי אכולהו. לכך גם הר"ב ה"ק וכל זה למצוה כו' שאם הביא כו' כלומר כשם שאם הביא כו' לא פסל דהכי מיתנייא. בהדיא בברייתא. ה"נ בנפות דמאי שנא. **אבל ראיתי בפירש"י שכ"ג ביי"ג נפה הלכה למשה מסיני ע"כ**. נראה טעמו דכיון דליכא ביניהו אלא נפה אחת א"א למימר דטעמא משום חדשות וישנות כדלעיל

אלא דהל"מ היא. וא"ה דהל"מ היא יתכן לומר דאף לעכב הוא כמו שאר שיעורין דהל"מ כדאיתא בפ"ק דסוכה והם לעכב והשתא בדוקא נקטה הברייתא ריבה ומיעט בסאין בלבד:

I. ערוך השולחן העתידי הלכות מעשה הקרבנות סימן פז סעיף יג

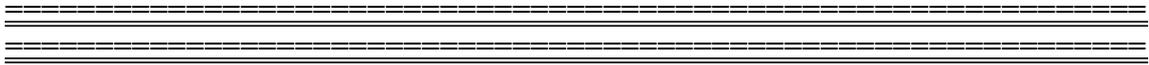
יג. וז"ל הרמב"ם בפ"ג דין ה: מנחת הסלת כיצד היתה נעשית, מביא עשרון סלת או כמה עשרונות או כפי נדרו ושמן הראוי לה ומודד בעשרון של מקדש, ונותן שמן בכלי ואח"כ נותן עליו את הסלת ואח"כ נותן שמן אחר על הסלת ובולל בו ואח"כ נותנה בכלי שרת וצק לתוכה שמן, ושמן שנתן תחלה עם השמן הבלול עם שמן שיצק הכל לוג לעשרון, ונותן עליה לבונתה, עכ"ל. וזה שכתב: או כפי נדרו, דמקודם מיירי בנדבה שעתה מתנדב ויכול להביא או עשרון אחד או יותר, ואם כבר נדר צריך להביא כפי מה שנדר ואם לאו לא יצא.

II. ערוך השולחן העתידי הלכות מעשה הקרבנות סימן פז סעיף יד

יד. אך זה שכתב דאחר הבליילה נותנה בכלי שרת ומבואר מדבריו שמקודם לא היתה בכלי שרת, ונראה שטעמו הוא דהא עד לאחר הבליילה כשרה בזר כדתניא במנחות (ט, א): בללה זר כשרה. אבל הקשו עליו דהא אמרינן שם דבללה חוץ לעזרה פסולה ואומר הטעם כיון דעשייתו בכלי, נהי דכהונה לא בעי פנים מיהא בעי ע"ש, הרי אומר דעשייתו בכלי וזהו כלי שרת (כ"מ), ומכמה מקומות נראה שהיה הכל בכלי שרת (עמ"ל"מ).

III. ערוך השולחן העתידי הלכות מעשה הקרבנות סימן פז סעיף טו

טו. ולענ"ד ברור דגם הרמב"ם ס"ל שהיתה בכלי שרת כמבואר מדבריו לקמן דין י"ב שכתב: סדר המנחה וכו' מביא סלת מתוך ביתו בקלתות של כסף וכו', ואם היתה מנחת הסלת נותנה לכלי שרת ומקדשה בכלי שרת וכו', עכ"ל. אמנם כוונתו כיון דעיקר הקידוש הוא אחר הבליילה שאז צריך כהונה לכן צריך ליתנו אז בכלי שרת אחר לקדשו, וזהו כוונתו שכתב: נותנה לכלי שרת ומקדשה בכלי שרת, כלומר דנתינת הסלת והשמן והבליילה היתה בכלי שרת ואחר הבליילה נותנה לכלי שרת אחרת לקדשה, דומיא דקומץ כדתניא במנחות (כו, א): קומצו מכלי שרת ומקדשו בכלי שרת ע"ש. ועוד דכי היכי דבשאר מנחות האפויים הרי בהכרח שאחר האפייה והפתיחה יקדשם בכלי שרת, ולכן גם במנחת סלת כן הוא. [כנלע"ד ועלח"מ ודבריו צ"ע], וע' בס' הבא סעי' ד.

התורה חסה על ממונם של ישראל

ואין עניות במקום עשירות

מנחות דף ע"ו

מנחות דף פ"ו ע"ב

מנחות דף פ"ט ע"א

משה שווערד

א. שו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא - יורה דעה סימן קס

תשובה שלמא רבא. לגברא רבא. מרגניתא טבא. בקי בכולהו תלמודא בבלי ירושלמי ספרי ותוספתא בתוספת מרובה, הוא כבוד אהובי ידידי וחביבי הרב המאור הגאון המושלם מאד בתורה ובמעשים טובים כבוד מו"ה ישעיה נר"ו בק"ק ברעסלי :

הנה הרבה במכתבו בקושיות עצומות ואמנם אעפ"כ לא אמנע מלהשיב לפי קט שכלי. ותחלה תמה על רש"י וזה לשונו במכתבו בסימן א'. כבר שאלתי בענין זה את גיסי הגאון בעל זכרון יוסף ז"ל ברש"י במסכת ר"ה דף כ"ז וביומא דף ל"ט ד"ה התורה חסה כו' שנאמר וצוה הכהן ופנו כו' ורש"י בחולין דף מ"ט הביא דברים הללו בשם ת"כ. ויש מקום עיון שלא הביא גמרא ערוכה מנחות דף ע"ו היכא רמיזא דכתיב והשקית את העדה ואת בעירם. וגם הקשה מעלתו בהיפך דדבר זה שהביא רש"י בת"כ שנוי במשנה בפ"ב דנגעים וא"כ קשה על הגמרא דמנחות למה לא הביא ראייה מקרא דוצוה הכהן ופנו. ואמנם לדעתי הכל נכון דודאי ראייה זו דוהשקית אליהם טפי דמה דכתיב וצוה הכהן ופנו כו' שם אין זה חידוש דין דלמה לא יחוס ומה הפסד יש בזה אבל במים שיצאו מן הסלע היה דבר יוצא מן הטבע ולמעט בניסא עדיף ודי שעשה נס שיצאו מים לצורך העדה שהוא להציל נפשות ישראל שלא ימותו בצמא והקב"ה הרבה לעשות עוד נס שיצאו גם לצורך בעירם בזה נראה איך חס על ממון ישראל לעשות אפילו נס יוצא מן הטבע להציל ממון שלהם. ואמנם מן והשקית יש ראייה שחס הקב"ה על ממונם של כלל ישראל ששם היה בעירם של כל ישראל ולכן אמר והשקית כו' ואת בעירם, ואתיא ראייה זו כהוגן שם שמדבר מלחם הפנים שהיה ג"כ בא מכלל ישראל אבל אין מזה ראייה שהקב"ה חס על ממונו של יחיד ולכן בחולין ובר"ה לא הביא רש"י ראייה זו והביא דרשת ת"כ וצוה הכהן דמדבר ג"כ משל ממון יחיד וביומא אף דמדבר מן הקלפי אם היה רש"י מביא מן והשקית כו' היה קשה תינח דשל קודש כלי שרת שבא מן הציבור שייך התורה חסה אבל עכשיו שהם של חול ויכול הכה"ג לעשותם משלו ואינו צריך אפילו למסרם לציבור נעבדינהו משלו משל זהב כדרך שעשה בן גמלא הגורלות של זהב היה לו לעשות גם הקלפי ולכן הוצרך רש"י להביא מוצוה הכהן שגם בשל יחיד שייך חס על ממון. דברי אוהבו הד"ש .

ב. שו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא - קונטרס אחרון סימן ז

ומה שתמהת שבקצת מקומות אמרו אין עניות במקום עשירות ובקצת מקומות אמרו התורה חסה על ממונם של ישראל והראית דרכי הבקיאות בכל מקומות שהוזכר מהם דבר מזה. דע לך שמה שהוא מוכרח בכלי שרת אמרינן ב' אין עניות במקום עשירות. (אמר המחבר תורת אמת

היתה בפיהו וכן משמע בתוספת במסכת שבועות דף י"א ע"א בד"ה מכל עייש"ה ועיין במשנה למלך שהבאתי אות ב'. אמנם משמעות רש"י במס' ר"ה דף כ"ו ע"ב בד"ה פיו מצופה זהב לפי הבנת בעל שמות בארץ ושם משמע בכל כלי מקדש אמרינן אין עניות וכו' אפילו אינו מוכרח בכלי שרת עיין שם ודו"ק) וגם דע כי כסף לא מקרי עניות (א"ה עי' אות יו"ד עשיתי לי רב וקניתי לי חבר) אפילו בכלי שרת אמרינן בי' התורה חסה ועושין אותו של כסף במקום שאין גזירת הכתוב לעשות של זהב ולכן פסק הרמב"ם ז"ל בגדי כהונה שנעשו צואין אין מכבסין אותן אבל קלפי של עץ היתה משום התורה חסה לפי שהיתה של חול ולא שייך אין עניות (אמר המחבר היא גופא קשיא לעבדיה של זהב וליקדשיה כי כבוד המצוה בשל הקדש כמ"ש בפנים אות ה') **ולחם הפנים קונים אותן חטים במסכת מנחות דף ע"ו ע"ב משום התורה חסה התם בשעת שקונין אין כאן קדושת הגוף רק קדושת דמים וכשמתקדשת קדושת הגוף כבר היא סולת** ובכל יום היה חותה בשל כסף דמפורש במס' יומא דף מ"ד ע"ב התורה חסה וכו' היינו משום דשל כסף לא מקרי עניות (וגם חצוצרות אינן כלי שרת) וכן במס' ר"ה חצוצרות של כסף משום התורה חסה גם משום דשל כסף לא מקרי עניות וגם חצוצרות אינן כלי שרת וכלי שרת שנקבו אין מתקנין אותן במסכת זבחים דף פ"ח ע"ב היינו שהוא כלי שרת ואמרינן אין עניות כו' ופי נרות של זהב טהור אף ששייך התורה חסה היינו משום שהוא גזירת הכתוב זהב טהור ולא כמו שחשבת אתה משום אין עניות (א"ה דוק בלשוני אות ד' אני אמרתי טעמא דקרא) דהא היו יכולין לעשות של כסף ועוד אפשר בענין זה שכל המנורה של זהב טהור ופיות הנרות יעשו של כסף משום דמשחרי בזה אפשר אפילו בשל כסף שייך אין עניות כיון שגוף הכלי של זהב והמנורה היא כלי שרת **וכתית למאור ולא כתית למנחות שאמרו במסכת מנחות דף פ"ו ע"ב שהתורה חסה על ממונן ש"י היינו טעמא שלחלק בין מנחות יחיד למנחות ציבור לא אפשר שזה קדש קדשים כמו זה ואם היה צריך כתית למנחות היה הפסד ליחידים המביאים מנחות וביחיד לא שייך אין עניות במקום עשירות וביעור חצי לוג למנורה במס' מנחות דף פ"ט ע"א שנחלקו אם ממטה למעלה שיערו /שיעורו/ (שאינו בו) משום התורה חסה כו' וחד אמר ממעלה למטה שיעורו שאין עניות במקום עשירות. נלע"ד**

דמ"ד ממטה למעלה שיעורו באמת שיעורו בשמן של חול עיי"ש בתוס' ד"ה אין עניות כו' וכעת לרוב הטרדה אקצר. דברי רבך אוהבך הדורש שלומך וחפץ בטובתך. הק' יחזקאל סג"ל לאנדא

ג. דף על הדף מנחות דף פו עמוד ב

בספר מרפסין איגרא (פר' תצוה) כתב ליישב בענין זה בכמה אופנים. **י"ל דהנה אדם זר כאשר יונח בפניו כד שמן, לא יוכל לזהות האם מדובר בשמן זך וכתית או לא, מכיון שרמת זקיקות השמן אינה משתקפת במראהו החיצוני. לכן, במקום שבו החיסרון יהיה ניכר לעין כל, כמו שימוש חוזר בבגדי כהונה לאחר כיבוסם, שם נאמר הכלל "אין עניות במקום עשירות".**

אבל היכן שהחיסרון לא יהיה ניכר לעומד מן הצד, כמו השימוש בשמן שאינו זך וכתית למנחות, במקרה זה לא נאמר הכלל "אין עניות במקום עשירות".

עוד כתב שם ליישב, דהנה הכל מודים שהשמן ששימש למנחות התאים במדויק לשימוש זה. שימוש בשמן ברמת זיקוק גבוהה יותר אינה מוסיפה לאיכות התיבול או הטיגון מאומה.

במקרה שכזה הקפידה לזיכוך יתר נתפסת כביכול כבזבז שאינו רצוי, שהרי העלאת רמת השמן לא תוסיף למנחות מאומה. לכן במקרה זה "חסה התורה על ממונן של ישראל".

ד. באר שבע מסכת תמיד דף לג עמוד א

נטל מחתת הכסף כו'. בפרק טרף בקלפי (יומא מד, ב) פריך הגמ' למה לא חתה נמי במחתה של זהב, ומשני התורה חסה על ממון של ישראל. וקשה לי למה אינו מתרץ כך לעיל בפרק לא היו כופתין (לא, ב) דפריך הגמרא מכדי אין עניות במקום עשירות אמאי עבדי דשיש ניעבדו דכסף ניעבדו דזהב. והיה נראה לי משום דלא שייך למימר התורה חסה כו' אלא דוקא במקום שהממון הולך לאיבוד על ידי אותו תשמיש, כי הכא דחתיית גחלים שוחקת את הכלי ומחסרתו. אך קשה לי דהא בריש פרק טרף בקלפי (יומא לט, א) פריך הגמרא על הא דאמר רבא קלפים של עץ היתה וניעבדיה דכסף וניעבדיה דזהב, ומשני התורה חסה על ממון של ישראל, ושם אין הממון הולך לאיבוד על ידי אותו תשמיש, ואפילו הכי משני הגמרא התורה חסה על ממון של ישראל. ונ"ל היכא דאיכא שינויא אחרינא קאמר ליה. וכן בפרק אמר להם הממונה (יומא לז, א) פריך הגמרא מונבז המלך עשה כל ידות הכלים כו' נעבדינהו לדידהו דזהב, ותירץ אביי בידות סכינין, ולמה לא תירץ התורה חסה על ממון של ישראל, אלא כל היכא דאיכא שינויא אחרינא קאמר ליה. ומיהו קשה למ"ד בפרק שתי מדות (מנחות פט, א) ממעלה למטה שיערו משום דאין עניות במקום עשירות, ולית ליה טעמא דאיך מאן דאמר ממטה למעלה שיערו משום דהתורה חסה על ממון של ישראל, א"כ לדידיה למה לא חתה נמי במחתה של זהב, וצריך עיון:

ה. תפארת ישראל - יכין מסכת תמיד פרק ה

כז) ועירן לתוך של זהב. ולא חתה בשל זהב, דתורה חסה על ממון ישראל, ואף על גב דבזבחים [דפ"ח ב'] קאמר דאין מכבסין בגדי כהונה, משום דאין עניות במקום עשירות, נראה לי דהכל לפי ההפסד והכל לפי כבוד העבודה, והכל לפי הצורך, ומה"ט התירו לכהן גדול ביום כיפור לחתות בשל זהב [כיומא דמ"ד ב'], משום חולשא דכה"ג, ומשום קדושת העבודה, ובהא מתורץ כמה סוגיות בש"ס, דלפעמים קאמר התורה חסה וכו', ולפעמים קאמר אין עניות וכו', ועיין מה שכתבתי בסיעתא דשמיא בפירושינו [שקלים פ"ח מ"ה], ונראה לי עוד דבהא פליגי (מנחות דפ"ט א') אי אמרינן ממטה למעלה שיערו משום דהתורה חסה וכו', או נימא ממעלה למטה שיערו משום דאין עניות וכו', דנראה לי דפליגי אי מסתבר לדמותו להך גיסא או לאיך גיסא]:

ו. ערוך לנר על ראש השנה דף כז/א

שם התורה חסה: רש"י כתב דכתיב וצוה הכהן ופנו את הבית והוא מה דתנן נגעים (פ"ב) והט"א הקשה הרי במנחות (דף ע"ו) יליף מוהשקית את העדה ואת בעירם ותירץ דדרשה דשם היא לר' יהודה דס"ל דצריך לפנות אפילו דברים שאינם מקבלים טומאה א"כ ע"כ לא טעמא משום דחסה תורה. ודבריו תמוהים שהרי במ"ק (דף ח') מסיק בגמרא דלר' יהודה ג"כ הכל טמא אפילו חבילי עצים שאינם מקבלים טומאה בעלמא מכ"מ בבית מנוגע נטמאו וא"כ גם לר' יהודה י"ל דהטעם דהתורה חסה על ממון של ישראל (ואולי מטעם זה הביא רש"י בחולין (דף מ"ט ע"ב) לראיה דהתורה חסה מת"כ שנשנה שם ככל הכתוב במשנה דנגעים ושבק המשנה ומביא מת"כ לרמז דאפילו ר' יהודה דסתם ת"כ כוותיה מודה לזה). ולענ"ד י"ל דודאי עיקר הראיה דהתורה חסה היא רק מוהשקית דמופנו את הבית לא מוכח שגזירת הכתוב הוא שהרי התורה צוותה לפנות ג"כ כלי מתכותיו ובגדיו שיש להם טהרה במקוה ושאינן בזה הפסד ממון ולכן ליכא למילף רק מוהשקית. אכן אחר דהראנו הכתוב כן דרשינן דגם טעם דפינוי הוא רק מפני כלי חרס וכדי שלא לחלק צוה הכתוב לפנות הכל ולכן רש"י בתורה הביא על והשקית טעם דחסה התורה ומה דנקט רש"י הכא ובחולין מופנו את הבית היינו מפני שמשנה הוא:

ז. דף על הדף מסכת מנחות דף עו עמוד ב

בגמ': אמר ר"א, התורה חסה על ממונן של ישראל, היכא רמיזא, דכתיב והשקית את העדה ואת בעירם. הנה ברש"י (במדבר כ' ח') מביא את דרשת חז"ל כאן ולשונו שם הוא: מכאן שחש הקדוש ברוך הוא על ממונן של ישראל ע"כ. וכן איתא במדרש שם (במדבר רבה פרשה י"ט ט').

ובמפרשים הקשו דמה הראי' מהפסוק "והשקית" וגו', הרי כאן יש ענין של צער בעלי חיים דהוא דאורייתא, ולכן אמרה תורה והשקית וגו' ואת בעירם. וביום תרועה עמ"ס ר"ה (כ"ז א) כתב די"ל, דמאן דיליף מכאן דהתורה חסה וכו', ס"ל דצער בעלי חיים לאו דאורייתא ע"ש בדבריו.

והנה ברש"י (חולין מ"ט: ד"ה התורה חסה וכו') הביא מהתו"כ דיליף הא דהתורה חסה וכו' מהפסוק וצוה הכהן ופנו את הבית וכו' ע"ש. וכן הביא רש"י ביומא (ל"ט. ד"ה התורה וכו'). וברש"י ר"ה (כ"ז. ד"ה התורה חסה וכו'). ומקור הדברים במשנה (פי"ב דנגעים מ"ה ע"ש). ובנודע ביהודה מהדו"ת (יו"ד סי' ק"ס) הקשה מדוע לא הביא רש"י בחולין ויומא ור"ה הנ"ל את המקור מהפסוק המובא במנחות הנ"ל, ותירץ הנוב"י דקרא דוהשקית וגו' איירי בבהמתם של כל בני, ואין מזה ראי' לגבי יחיד דג"כ יש ענין דהתורה חסה וכו' ע"ש בדבריו.

אכן צ"ב דבריו, דבספר הפרדס לרש"י (סי' ר"ו) כשמדבר לגבי זה שראוי לשוחט שלא להחמיר לפסול בהמות כיון דהתורה חסה וכו', הוא מביא הלימוד מהפסוק והשקית וגו' ע"ש, וא"כ מבואר דס"ל לרש"י דאין לחלק בין יחיד לרבים דהרי התם איירי ביחיד וכמובן וא"כ צ"ע. (וראה גם בראב"ן (סי' רמ"ו) שהביא כדברי הפרדס הנ"ל). וראה בש"ס דקדוקי סופרים כאן המביא שבכת"י לא מופיע בש"ס כאן כל הראי' מהפסוק והשקית וגו' ע"ש וצ"ע.

ובתורת חיים על חולין (מ"ט ב) כתב דהא דהתורה חסה וכו' ילפינן ממש"כ והשקית את העדה ואת בעירם. כן פי' הערוך והראב"ן וכן פרש"י עכ"ל.

וצע"ג דבריו שלא התייחס לכך שרש"י (בחולין הנ"ל) מביא הפסוק ד"ופינו את הבית", ואם כבר מזכיר את הדרשה מהפסוק והשקית וגו', מדוע מזכיר זה מהערוך והרמב"ן ולא מביא מהגמ' דמנחות כאן הנ"ל שמוזכר לימוד זה וצ"ע. (פרדס יוסף החדש פר' חוקת)

ובעצם קושית המפרשים הנ"ל מדוע מביאה כאן הגמ' את הפסוק והשקית וגו', ובמשנה נגעים ובתו"כ מובא ענין זה מהפסוק וצוה הכהן ופנו את הבית וגו'.

כתב הגאון הכלי חמדה זצ"ל (בפר' חיי שרה ע' ל) ליישב בזה: נראה דזה בוודאי ידעין דהתורה חסה על ממונן של ישראל, ומהיכי תיתי לגרום היזק לבעה"ב שיש לו נגע בביתו במה שנוכל להציל ע"י הוצאה לחוץ טרם שיטמא הכהן.

אמנם זה דוקא אם אין נוגע לכבוד שמים, אמנם בלחם הפנים דהוא קרבן לגבוה, שפיר י"ל דלא שייך בזה כלל התורה חסה על ממונן של ישראל, כיון דמה שנוגע לענין גבוה ל"ש לומר התורה חסה על ממונן של ישראל וכמו"ש התוס' יום טוב פ"א דשקלים, דמה"ט ממשכנין על השקלים אפי' את כסותו כיון ד"משלך הכל", וא"כ יש סברא גדולה לומר כן לענין התורה חסה על ממונן של ישראל ג"כ דל"ש מה"ט.

אמנם מדמצאנו גבי והשקית את העדה ואת בעירם, דהשי"ת שידד הטבע בשביל ממונן של ישראל, הרי כ"כ יקר ממונן של ישראל אצל הקדוש ברוך הוא עד ששידד הטבע עבור הממון, לכן אמרין דגם לנגד גבוה התורה חסה על ממונן של ישראל ודו"ק היטב.

קרבן הפסח כדי לעמוד על תוכנו ומהותו של המסר הנלמד מקרבן מיוחד זה.

קרבן פסח סוג של קרבן תודה

בהגדרתו ההלכתית של קרבן הפסח מצינו ביאור בדברי הנצי"ב (העמק דבר, שמות יב,ח), שהמצה הנאכלת עם הפסח בזמן המקדש, דומה בעניינה ללחמי תודה שהיו מצורפים לקרבן תודה, וכשם שהמקריב קרבן תודה חייב לצרף ארבעים ככרות לחם [עשרה חמץ ושלושים מצה] לקרבנו, כן האוכל פסח חייב לצרף מצה לקרבנו, שהמצה עומדת במקום לחמי תודה. הרעיון הטמון בזה הוא, שבקרבן פסח ישנו את ההיבט של הכרת הטוב שיש בקרבן תודה.

הדמיון בין קרבן תודה לקרבן פסח, נמשך כשנעיין בגורמי החיוב, ארבעה מחויבים בהבאת קרבן תודה, ובכללם, אסיר היוצא מבית האסורים המוחיב להקריב קרבן תודה להודות להקב"ה על כל חסדיו שעשה עמו בהצילו מצרתו^א.

א ע"י בדברי הרא"ש (ברכות פ"ט סי' ג') שביאר בדברי הגמ' שהיוצא מבית האסורים חייב להודות על ברכת הגומל ושברכת הגומל נתקנה במקום קרבן תודה, ח"ל:

אמר רב יהודה אמר רב ד' צריכים להודות יורדי הים באניות והולכי מדבריות ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורין ויצא... מאי מברך א"ר יהודה אמר רב ברוך גומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב אמר אביי וצריך לאודווי באנפי עשרה... אבל ברכת הגומל במקום תודה נתקנה.

וכן בדברי רש"י עה"ת (ויקרא ז,יב) כתב בדומה לזה, ח"ל:

אם על תודה יקריבנו - אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדבריות וחבושי בית האסורים וחולה שנתרפא שהם צריכין להודות שכתוב בהן (תהלים קז) יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויבחו זבחי תודה.

הטעם שקרבן תודה נאכל רק ליום ולילה - בשונה מקרבן שלמים שנאכל לשני ימים ולילה אחד - הוא, שמאחר וישנו זמן מועט כל כך בו הקרבן חייב להיאכל [לפני שיעשה 'ותר' ויהיה אסור באכילה], הרי קרוב לוודאי שהמביא את הקרבן יזמין את כל רעיו וידידיו לאכול עמו בסעודת ההודיה, וממילא בעת הסעודה יספר להם את גודל טובו וחסדו של הקב"ה שהצילו מצרתו, ובזה יתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה. זהו אף הטעם, שיחד עם התודה באים לחמי תודה, שכמות גדולה כל כך של קדשים צריך לגמור בזמן מועט ביותר, וממילא יזמין את קרוביו וכו' ויספר בסעודה את כל סיפור הצלתו וכנ"ל. הנצי"ב (העמק דבר, ויקרא ז,יג) מאריך לבאר נקודה זו, ח"ל:

על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו. משמעות המקרא דתכלית הקרבן הוא חלות לחם חמץ, ומשום זה מפרש עוד המקרא על זבח תודת שלמיו. מש"ה לחם חמץ הוא עיקר משום שהוא זבח תודת שלמיו. **והענין דתכלית תודה שבא על הנס הוא כדי לספר חסדי ה' שגמל עליו** (והיינו דכתיב בהלל. לך אזבח זבח תודה ובשם ה' אקרא... לך אזבח זבח תודה הוא הקרבן, ובשם ה' אקרא הוא קול תודה לה' צבקות על הנס. וביאר על הבאת הקרבן נדרי לה' אשלם. ועל הודות בשם ה' אמר נגדה נא לכל עמו. דברוב עם שיאכלו עמו את התודה יספר עוז ההשגחה עליו לטובה...) ומטעם זה ריבה הכתוב בלחם ומיעט בזמן אכילת תודה מכל שלמים. חיינו כדי שיהי' מרבה ריעים לסעודה אחת ביום הקרבה והי' ספור הנס לפי רוב אנשים.

כלומר, התורה מיעטה בזמן אכילת קרבן תודה, והוסיפה לזבח את לחמי התודה, כדי שהאדם יפרסם את הנס שאירע לו בעת אכילת הקרבן, ומחמת ריבוי הלחם^ב ומיעוט הזמן כן הסתם יזמין את רעיו וידידיו

ב ע"י בדברי הנצי"ב במקום אחר (ויקרא כב,ט) שהוסיף ביאור בזה, ח"ל:

וכי תזבחו זבח תודה וגו'. מקרא זה לכאורה אין בו חידוש על המפורש בפרשת צו בפ' שלמים. וכבר יש ע"ז דרשות ח"ל, אבל יש עוד לאלף מלין. שראוי לדעת דקרבן תודה אינו אלא נדבה, ויכול אדם להביא בכל יום. אלא שהונח זה הקרבן למי שצריך להודות על הנס שאירע לו כדי לספר הנס בעת שהוא אוכל בסעודה אחת כל הקרבן עם הלחמים.

אל סעודת ההודיה ובוזה יתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה. על פי זה מבאר הנצי"ב את דברי דוד המלך ע"ה, 'לך אזבח זבח תודה ובשם ה' אקרא נדרי לה' אשלם נגדה נא לכל עמו', שהמילים 'נדרי להשם אשלם' עוסקים בהבאת קרבן התודה, ואילו המילים 'נגדה נא לכל עמו' עוסקים בפרסום הנס.

בספורנו (ויקרא זיא) הקדים את הנצי"ב בביאור כעין זה, וז"ל:

וזאת תורת זבח השלמים. והודיע שאף על פי שכל השלמים קדשים קלים, מכל מקום יש חילוק ביניהם - שאם הם על אודות הודאה, יהיה עמם לחם, בתוכו מין חמץ. כי אמנם סיבת הסכנה אשר עליה ההודאה הוא שאור שבעיסה, מכל מקום מיני המצות רבות עליו, וברבות הלחם יתפרסם הנס לאוכלים רבים, וכולם נאכלים בזמן קדשי קדשים שהם ליום ולילה. אבל כשהם שלמים פשוטים, שלא לתודה, זמנן לשני ימים ולילה אחד.

ויסוד הדברים הם כפי שהבאנו מדברי הנצי"ב, שע"י ריבוי הלחם ומיעוט הזמן יתפרסם הנס לאנשים רבים.

❦ לחמי תודה של קרבן פסח

אדם המקריב קרבן תודה מחוייב בהבאת ארבעים ככרות הנקראים לחמי תודה. ככרות אלו מתחלקים כשעשרה מתוכם הינם חמץ [אף זה מוהדינים המיוחדים של קרבן זה אשר הינו אחד משני קרבנות שיש בהם חמץ - האחר הוא שתי הלחם שבחג השבועות וכדלהלן] ושלושים הינם מצה. לפי דברי המפרשים שקרבן פסח נחשב לסוג קרבן תודה, יש להקשות היכן מצינו בקרבן פסח משהו הדומה ללחמי תודה?

ואפילו אם נאמר שהמצה הנאכלת עם קרבן הפסח בליל הסדר באה במקום הלחם הקרב עם התודה, עדיין יש להקשות היכן מצינו בקרבן הפסח את לחמי החמץ הקרבים עם התודה?

בפירוש החתם סופר על התורה (תורת משה - פרשת אמור) ביאר את הטעם להבאת שתי הלחם בעצרת [שהיו קרבים עם כבשי עצרת בשבועות ובשונה מכל שאר קרבנות ציבור היו חמץ, וכדברי הפסוק 'מומושבתים תביאו לחם תנופה שתי שני עשרנים סלת תהינה חמץ תאפיה בכורים לה'], וז"ל:

ביום הביכורים מקריבים שתי לחם חמץ נראה שהוא תשלומין לקרבן פסח שהוא קרבן תודה אך בלי חמץ ובקרבן תודה כתיב על חלת לחם חמץ ועל זה שאל ה' שכל הלילות כשאנו מקריבין ואוכלים לחמי תודה אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה ומשלימין אותו בשבועות שהוא עצרת של פסח ואין היכר ביחידים האוכלים לחם חמץ אלא במקדש יש היכר בהקריב לחם חמץ ואינו קרב על המזבח אלא נאכל לכהנים.

בדברים קצרים ונפלאים אלו, פותח החתם סופר צהר חדש להבנת הדמיון שבין קרבן פסח לקרבן תודה. בקרבן תודה, החמץ מהווה סימן היכר מובהק לייחודיות הקרבן, ומחמת כן, אף בקרבן פסח שענינו קרבן הודאה [כפי שביארנו לעיל] מן הראוי להביא לחם חמץ, וזו קושיית ה' ב'מה נשתנה', מדוע שונה קרבן פסח מקרבן תודה הקרב בשאר ימות השנה, שבקרבן פסח אין לחם חמץ, והתשובה היא, שבשבועות אנו משלימין את החסר שבקרבן פסח על ידי הקרבת שתי הלחם?

ג ע"י בספר לקוטי הלכות (א"ח הל' ברכת השחר הל' ה') שביאר ענין זה בדרך דומה, וז"ל:

זה בחינת קרבן תודה שהוא המבחר מכל הקרבנות, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (ויקרא רבה, פרשת צו, פרשה ט') כל הקרבנות בטלין חוץ מקרבן תודה, כי בתודה היה חמץ ומצה, מה שאין כן בכל הקרבנות, כי זה עקר השלמות כשממתיקין הדין כל כך עד שחמץ נכלל במצה, שנכלל הטבע בהשגחה וכו' כ"ל, שזה זוכין כשיוצאין מהצרה שאו מביאין תודה, כי כשיוצאין מהצרה זהו רק על - ידי בחינת פדיון הנ"ל, ועל - כן אז נכלל חמץ ומצה יחד שזהו בחינת שבועות שאו מביאין שתי הלחם מחמץ דיקא וכמובא ששתי הלחם של שבועות הם בבחינת קרבן תודה, הינו כ"ל. ועל - כן על - פי רוב קורין פרשת צו בשבת הגדול שהוא השבת שלפני פסח, כי עיקר הנס

בדברים אלו, ניתן לבסס ולחזק את מה שנתבאר, שזמן וצורת אכילת קרבן פסח מוגבלים ביותר כדי שבזמן המועט - אשר הינו קצר יותר מזמן אכילת תודה ושלמים - ובחבורה גדולה, יוכלו כולם לקיים את מצוות סיפור יציאת מצרים, שעניינה הודאה לקב"ה על כל הניסים והנפלאות באופן המושלם ביותר. קרבן הפסח, במהותו, הוא קרבן תודה וע"כ זמן אכילתו מוגבל ביותר!

❦ אמירת הלל בזמן שחיטת הפסח

מצווה חדשה ויוצאת דופן הנהגת בזמן שחיטת הפסח היא אמירת ההלל!

מפני מה נהגו לשיר את ההלל בשעת שחיטת קרבן הפסח, דבר שאינו נוהג בקרבנות אחרים?

בשם משמואל (פרשת בא - שנת תרע"ה) מבאר, ששירת ההלל בזמן שחיטת הפסח נועדה להדגיש את ההרגשה של הכרת הטוב, כיון שעיקר מהותו של קרבן הפסח הוא להודות ולהלל לקב"ה על כל הניסים שעשה לנו בצאתנו ממצרים, ובשעת השחיטה אנו מבקשים לתת ביטוי לזה על ידי שירת ההלל, וז"ל:

משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם ושחטו הפסח. ובמדרש משכו ידיכם מע"ז וקחו לכם צאן של מצוה. ויש להתבונן שהרי במאמר ה' למשה לא נאמר לשון משכו ולמה הוסיף משה לשון זה... והנה איתא בספרים שפסח

1 יש לציין, שהגר"מ חברוני בספרו משאת משה (פסחים סימן ר') כתב, שלדעת רש"י (פסחים ג' א' ד"ה זבחים), זמן אכילת פסח בעצם הוא ביום הקרבנו, כמו תודה, דהיינו ביום י"ד ובליל ט"ו, דבקדשים הלילה הולך אחר היום, אלא שפסח דינו לאכול בלילה ולא ביום (דכמו שיש מצוות שמצוותם דוקא ביום ולא בלילה, כמו מילה וכדומה, כך גבי פסח הוא להיפך, דדינה לאכול רק בלילה), ולא שזמן אכילת פסח הוא ליל ט"ו, ע"ש.

2 עיי פסחים פ"ה מ"ג.

נטריקון פה סח. ויש לומר דהיינו טעמא דטעון הלל בעשייתו ואכילתו, שכל צורתו ומהותו של הקרבן הוא הלל והודאה להשי"ת אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים ואת בתינו הציל, וזה פה סח נסים ונפלאות שעשה עמנו... זו היתה עצת משה משכו ידיכם מע"ז דיינו להיות בתכלית הריחוק מע"ז, ואז תבוא בהם חיות לגשת ברגש הנפש ובשמחה לעשות הפסח ולהודות ולהלל.

כוונתו, שמאחר ומטרת הבאת קרבן פסח, היא, שבני ישראל יודו לה' ויכירו בתסדיו הגדולים שעשה לנו בצאתנו ממצרים, מחמת כן, הדבר הראוי ביותר הוא אמירת ההלל, שבאמירת ההלל אנו מבטאים - כפי הנוטריקון 'פה סח' שהוא לשון אמירה ודיבור - את ההכרה וההודאה שיש לנו לבורא עולם על כל הטוב אשר גמלנו ועל רוב רחמינו וחסדיו.

מה נפלא הוא ביאור זה על פי הדברים שהבאנו לעיל שעניינו של קרבן פסח הוא קרבן תודה מיוחד.

❦ מנהג קדום לשיעור העיסה למצת מצוה

בדרך זו ניתן אף להטעים מנהג קדום המוזכר בטור ובשו"ע בהלכות פסח (אורח חיים סי' תע"ה), שנהגו לאפות מצת מצוה מעיסה ששיעורה עשרון קמח, וז"ל הטור:

והתוספות כתבו שצריך לעשות ג' כדפרישית וכ"כ רב עמרם ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל וכתב ונהגין באשכנז וצרפת לעשותן מעשרון וזכר ללחמי תודה שהוצא מבית האסורים מביא תודה ותודה היה בה ג' מינין של מצה חלות רקיקין ורבוכה וכל מין היה בה ג' עשרונים ושליש מכל מין היו עושין י' חלות הרי שהגיע לכל ג' חלות עשרון א' ועל כן עושין שלשתן מעשרון¹.

ח עיי שר"ע אר"ח (סי' תע"ה ס"ז) שכתב: 'ונהגו לעשות שלש מצות של סדר מעשרון זכר ללחמי תודה.

ומבואר, שנהגו לאפות את שלשת המצות של ליל הסדר מעשרון קמח. והטעם לזה הוא, מכיון שבקרבן תודה היו שלשים מצות [ועוד עשרה שהיו חמין] ולכל עשר מצות הגיע שלשה עשרונים ושליש קמח. נמצא, שכל שלש מצות היו עשויות מעשרון קמח, וע"כ נהגו לאפות את שלשת מצות המצוה של ליל הסדר מעשרון קמח זכר ללחמי תודה. הטעם למנהג זה הוא, שהוצא מבית האסורים חייב בקרבן תודה, ובליל התקדש חג אנו יוצאים ממצרים, וע"כ נהגו במנהג זה. מנהג קדמון זה, עולה יפה לפי מה שביארנו, שקרבן הפסח היה מעין קרבן תודה וע"כ המצות שאוכלים יחד עם הקרבן הינם מעין לחמי תודה^ט.

❦ סעודת ליל הסדר מסעודת אמילת קרבן תודה

המורדכי (פסחים אות תרי"א) מביא מדברי המהר"ם מרוטנברג, שבזמן שבית המקדש היה קיים נהגו בליל הסדר להתחיל בסעודה ולסדר את שאר מצוות הלילה אחר כך, בשונה ממה שאנו נוהגים לפתוח בעריכת הסדר ולאכול את סעודת החג באמצע הסדר^י.

ט בספר התודעה (פרק כ"ב) ציין למנהג זה, וז"ל:

שלוש מצות... רמו לשלשה מיני מצה שהיה מביא המקריב קרבן תודה עם קרבנו: חלות, רקיקין ורובוה. שכך אמרו חכמים: ארבעה צריכים להודות, יורדי הים, הולכי מדבריות, חולה שנתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא. ואנו שהיינו חבושים במצרים ונגאלנו ויצאנו, ונעשו לנו נסים בכל ארבעת הדברים הללו - **עושים זכר לתודה** שיש בה שלשה מיני מצה. לפיכך נהגו (בומנים קדומים) באשכנז ובצרפת לעשות שלש מצות הללו מעשירית האיפה קמח, שכך היה שיעורן של שלשת מיני המצות הנלקחות לתרומת לחמי תודה.

י ז"ל המורדכי:

הכא לא קשה [דקאמר] הביאו לפניו מצה דמשמע דליכא אלא מצה אחת שלימה דהיינו דוקא בימיהם שהיו עושין הסדר אחר סעודתן ולכך לא היו צריכין אלא מצה אחת שלימה לעשות הסדר עליה דהא כבר בירכו ברכת המוציא ואכלו כל סעודתן אבל אנו שעושין הסדר בתחלה קודם הסעודה או ודאי צריך שלש מצות כדפרישית.